

השער התשיעי — שער השמחה

השמחה — המידה הזאת באה לאדם מחמת רוב שלוח בלבו בלי פגע רע. ואדם המשיג תאוותו ולא יארע לו דבר המעציב אותו, כזה יהיה שמח תדיר, ויאורו פניו, וזיוו מבהיק, וגופו בריא, ואין זקנה ממהרת לבוא עליו, כמו שנאמר (משלי יז כב): „לב שמח ייטיב גהה". ומן השמחה יבוא שחוק לאדם. ואין ראוי לאיש משכיל להרבות בשחוק, כי עם השחוק משתתפת דעת קלה, כמו שנאמר (קהלת ז ו): „כי כקול הסירים תחת הסיר כן שחוק הכסיל". וכבר נאמר: מאותות השוטה — ששוחק במקום שאין ראוי בו השחוק. ואין ראוי למי שיש לו מוסר להתנהג בשחוק במושבות ובמעמדות, כפני שאמרו: מי שרב שחוק מתמעט מוראו, כי בשעת השחוק אין יכול לחשוב שום יראת שמים עליו. לכן ייסר אדם את עצמו שלא ישחוק ושללא יקנה לו רב או חבר משחק, שנאמר (ירמיה טו יז): „לא ישכתי בסוד משחקים ואעלתי, וכתוב (משלי יד כג): „בכל עצב יהיה מותר".

הרבה רעות יש בשמחה ובשחוק, כמו השמח במכשול חבירו בעת שכגיע לו פגע רע מפנעי העולם, ועל זה נאמר (משלי כד יז): „בנפול אויבך אל תשמחי. ועוד יש שמחה רעה מזאת, כמו השמח כשחבירו נכשל בעבודת הבורא, יתברך, או שמח במיעוט ידיעתו. משל צריך שתבין, עבד המשרת למלך באמונה יש לו להצטער בראותו אנשים המורדים באדונו והמתרפים אותו, ונכחויב לחוכיחם על פניהם ולהודיע נבלותם], אבל בהיות העבד שמח בראתו קלקול אדונו וחרפתו אין זה עבד נאמן, נרק חבר הוא לאיש משחית ועונוני ישא]; והנה הכתוב אומר (תהלים קמ"א): „רוצה ה' את יראויו, ומי ששמח במכשול חבירו — אין רצונו כרצון הבורא, יתברך. על כן התפלל רבי נחוניא בן הקנח (ברכות כח ב): אל ייכשלו חבירי בדברי, הלכה ואשכח בחס, ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי; ועל כן התפלל רבי נחוניא בן הקנח על זה, כי ראה שזה דבר מצוי, שאחד ישמח

בטעות חבירו כדי שיהיה הוא נוצח את חבירו ויהיה לו שם. ואף כמה בני אדם חשוכים אינם נזהרים בזה. לכן כל איש, אשר רצונו רצון האלהים, יצטער על שאין נעשה רצון השם. ואפילו על שונאו יתפלל אדם שיעבוד לבורא, יתברך, ויכוון בתפילתו בברכת, "אתה חונן" ובברכת, "השיבנו" ובברכת, "סלח לנו" על כל ישראל, אוהביו ושונאיו, וכן בכל הברכות. כי איך ייתכן שיתפלל, רופא חולי" ושאר הברכות—והוא לא הפך שחבירו יתרפא או יתחכם? ועבור שזה היצר הוא רגיל מאד בלבבות בני אדם ואין מרגיש בענין הזה, לכן נכתב להזהיר יראי השם לתכין לבם לאלהים בכוונה שלימה אמיתית לשפוך נפשם נוכח פני השם על כל ישראל, אוהביו ושונאיו, ובה יקיים (ויקרא י"ח): "ואהבת לרעך כמוך", וטהר-ידיים יוסיף אוביך" (איוב יז ט).

יש עוד שטחה ושחוק רע מאד, כגון מי שמשחק במי שזהיר בעבודת השם, יתברך, ומקיים מצוותיו. ויש בזה ארבע רעות: האחת— שהוא מחשיך נפשו כאור המצוות, כשחוא מואם ומשחק בכקיימי המצוות, אז יתגנו המצוות בעיניו; השניה— כי אולי בתוך השחוק ימנע הצדיק מצדקותיו, כי לא יוכל לסבול השחוק; השלישית— כי אנשים אשר לא ניסו ללכת בדרכי השם, יתברך, לא יוכלו לעשות תשובה מפני השחוק, וילכו בחושך כל ימיהם, ונמצא, שזה המשחק לא די שמונע מחבירו רב טוב הצפון לצדיקים, אלא שמוריד אותו לשאול תחתית, והנה המשחק הזה בכלל עונש הכחטיא את הרבים; הרביעית— שדומה לליסטים העומד על פרשת דרכים, וקוצץ רגלי המביאים דורון לכלך, הלא זה שונאו ואויבו של המלך, ורעתו רבה מאד. יש עוד שטחה טרה כלענת, כגון רודפי ניאוף וגזל ושאר עבירות, ושמתים בהשיגם התאוות הרעות, ועל אלו נאמר (משלי ב' יד): "השמתים לעשות רע יגילו בתחפוכות רע", וענשם גדול עד שאול תחתית.

יש עוד שטחה מעורבת, המפלה עשן לכל המצוות והמשכחת יראת השם, יתברך, מלכות בני אדם, כגון אלו המשתכרים ושמתים בבית-המשתה, ואחרי השמחה הזאת תוגת, כי הרבה קלקולים באים מתוך המשתה. ומי בחכמה חכם כשלמה בן דוד, אשר אמר (משלי כג כ"ט): "למי אוי למי אבוי למי מדינים למי שיה למי פצעים חנם למי הכלילות עינים, למאחרים על

היין לבאים לחקור ממסך. גם הנביא אמר (ישעיה ה יא): „הוי משכילי בבקר שכר ירדפו מאחרי בנשף יין ידליקם, ואמר (ישעיה ה יב): „והיה כגור ונבל חוף וחליל ויין משתיהם ואת פועל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו, ואמר (ישעיה ה יג): „לכן גלה עמי מבלי דעת וכבודו מתי רעב והמונו צחה צמא, ואמר (ישעיה ה יד): „לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק וירד הדרה והמונה ושאוה ועלו בה, ואמר (ישעיה כח ז): „וגם אלה ביון שגו ובשכר תעו כהן ונביא שגו בשכר נבלעו בן היין תעו מן השכר שגו בראה פקו פליליה. ראה, מה קלקול בא מן היין! וכתוב (משלי כא): „לץ היין חומה שכר וכל שוגה בו לא יחכם; הנה היין גורם להיות מתלוצץ ולהיות חומה ובעל דברים, וכל שוגה בו לא ירבה חכמה. כתב רבינו משה המייסוני: הקיבוץ על השתיה המשתכרת ראוי שתהיה אצלך יותר חרפה מהתקבץ אנשים ערוטים מגוליה הערוה, והשכרות הוא ממעשה הרעה, כי הוא מפסיד השכל אשר נפח השם, יתברך, באפיו. אמנם שתיית היין טובה מאד בזמן שתשתה על מנהג המשכילים, כדרך שאמר שלמה (משלי לא ו-ז): „תנו שכר לאובד ויין לסרי נפש, ישתה וישכח רישו ועמלו לא יזכר עוד, ועוד נאמר על היין (שופטים יג): „המשמח אלהים ואנשים, וכתוב (תהלים קד טו): „ויין ישמח לבב אנוש; גם אמר הכתוב (שיר השירים א ב): „כי טובים דודך מייין, ונאמר (שיר השירים ז י): „וחכך כיון הטוב. מכל אלה נרע שבח היין כשהוא כמשפט החכמים השותים כשיעור, שיגבר השכל על היין ולא יגבר היין על השכל, והשותים בזמן הקבוע עם אוהבים וריעים, ועם חסידים וצדיקים, ולא עם ערטילאים ורקים, כי היין יוסיף חכמת עמוקים, עץ חיים למחויקים. ועוד היין יוסיף חכמת המשכיל, ויכפיל שמות האויל, ויחדש אהבת אוהב, ויעורר אהבת האויב, ויפתח יד הנדיב, ויחזק לב הכילי. וזאת מידת שותת יין: ישים היין לרפואה לראגתו, ויתחזק בחורה ללומדה בשמחה, כי כל זמן שאדם שרוי בצער לא יוכל ללמוד. וגם בתידין המצטערים לא יוכלו לברר המשפט. גם הצער מבטל כוונת הלב בתפילה. גם כשאדם שרוי בצער, מי שמדבר אליו או מי שמבקש ממנו לעשות עמו חסד, אין לו כח לעשות בקשתו, וכתוב (ישעיה נט ח): „בעת רצון עניתני. לכן על דרך זו יכוין המשכיל לשתות יין, ויזכור שלא ירבה⁴ בשתיות שיצטרך לבטל מלאכתו ועסקיו.

ועל הכל ישתמר מלשחות כל כך עד שיבטל מתורתו ומתפילתו, או עד שירכה שחוק וקלות ראש. ולא ישתה עד שיגלה סודותיו או סודות של אחרים. ואם תשתה במידה הזאת, לא יהיה לך היין לזרא. גם במועדים וברגלים, אשר כתוב בהם (דברים יב יא): **ושמחת לפני ה' אלהיך**, לא ימשוך עצמו ביין יותר מן הראוי, שנאמר (דברים כח מז): **תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב**, הא למדת, שלא נצטוינו על שמחה שישכח בה יוצר הכל, ואי אפשר לעבוד את השם, יתברך, לא מתוך קלות ראש, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך שכרות. במידת השמחה תלויה מצות-עשה שיצדיק כל מאורקותיו, שנאמר (דברים ח ה): **וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך**. ואם אחר שאדם עושה תשובה לא יהא עניינו בטוב כמו בתחילה, מצוה שיחשוב בלבו כי לטובתו נהפך עניינו לרע. כי קודם שעשה אדם תשובה, היה הקדוש-ברוך-הוא משלם לו שכר המצוות שעשה כדי לטרונו בעולם הבא, שנאמר (דברים יו י): **ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו**; וכדרך שהוא עושה לשונאיו, כן משלם לאוהביו עונש העבירות שעשו בעולם הזה, כדי שיהיו זכאים ונקיים לעולם הבא. וכל זה תלוי במידת השמחה, שהוא שם בחלקו שחלק לו האל, יתברך. אך הדרך שישכח האדם בחלקו, שיקבל בשמחה הרע כמו הטוב, הדרך הזו מתחלקת לכמה דרכים: האחת—צריך גדר גדול שיבטח באלהים, השניה—האמונה, השלישית—השכל, הרביעית—ההסתפקות. אמר החכם: **כל אדם צריך גדר ומעד ומסך כדי שיתקיימו מעשיו הטובים**. ומהו הגדר? זהו הכמחון שבוטח תמיד באלהים, יתברך, כמו שנאמר (תהלים נה כג): **השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך**. ומהו גדר הכמחון? איזה דבר מביא שיבטח האדם באלהים? זוהי האמונה! מתוך שמאמין בכורא, שכל הצלחתו בעולם הזה ובעולם הבא הכל הוא ממנו ואין אחר זולתו, נותן לבו לאהבה אותו בכל לבבו. ומהו גדר האמונה? איזה דבר מביא אדם לידי אמונה שלמה? הוא שלא יתנוקע מדבר רע, שיקבל כל הבא עליו בשמחה. וזה דומה לעבד שמכיר אדוניו, שהוא גדיב ורחמן ומשלם לעושי רצונו ושליחותו שכר גדול, ובעד שיכבד על משרתיו עבודת קשה הוא מטיב להם טובות גדולות, ומגדלם ומנשאם, ויהיו אנשי עצתו, ואוכלים על שולחנו, ומרכיבם במרכבת המשנה

אשר לו, ומפקידם על ארצו. אין ספק, שזה העבד היודע ומכיר זאת באדוניו שיעזוב כל מה שבקולם ויעשה רצון אדוניו בשמחה, ואף אם העבודה קשה עליו מאד, בזכרו הטובה אשר תגיע אליו בגלל העבודה הזאת. אבל העבד הרואה שאדוניו מקפח שכר עבדיו, וירע בלבו שאדוניו כילי, ומרחו יותר גדול משכרו, אין זה העבד טורח לאדוניו כי אם בעצבון. כן הוא הענין הזה. המאמין אמונה שלמה ביוצרו, שהוא מטיב ומרחם יותר מכל טרחם ושהוא דיין אמת, וכל מה שעושה לו הכל הוא לטובתו וליתן לו שכר גדול על כל מה שסובל לשמו הגדול, ועל כל העבודה והשירות שיעשה לשם שמים ישיג לו נעימות גדולה בעולם הנעים, כענין שמצינו בנבוכדנצר, עבד שפסע שלוש פסיעות לכבוד האל, יתברך, זכה לגדולה וכבוד (סנהדרין צו א), וכענין שמצינו בעשו, עבד שנזהר בכבוד אביו זכה לגדולה בעולם הזה, הוא תרעו אחריו, וכן רבים, אין ספק, בהיות אדם מאמין בכל זה בלב שלם, ודאי ישמח בכל דיני חשם, יתברך, כי מי לא ישמח כשנוטלים ממנו פרוטות נחשת ונותנים לו תמורתן ככר זהב?

מי שמאמין באלהים בלב שלם ובוטח בו בכמחון חזק, יביא אותו הכמחון שלא יפחד מאדם מדבר רע, ולא יעבוד לאדם זולתו להתרצות אליו, ולא יקוה לאיש, ולא יסכים עמהם בדבר שהוא כנגד עבודת הבורא, יתברך, ולא יפחידהו ענינם, ולא יירא ממחלוקתם, ואם יוכיח אותם לא ייזהר בכבודם, ואם יכלימם לא יבוש מהם, ולא ייפח להם השקר, כמו שאמר הנביא (ישעיה נז): "וה' אלהים יעזר לי על כן לא נכלמתי על כן שמתתי פני כחלמיש ואדע כי לא אבוש". הכוונת באלהים יביאנו הכמחון לפנות לבו מענייני העולם לייחד עצמו לעניני התורה והעבודה. וצריך אדם לחקיר הדעות המחזיקות את לבו להיות בכמחון שלם באלהים. מחשבת ראשונה — שירע בדיעה ברורה, כי האלהים מרחם על האדם יותר מכל טרחם, והוא משגיח עליו בסתר ובגלוי. ובעת שהוא אינו שומר עצמו כראוי, האלהים מרחם עליו ושומר אותו מן הפגעים, כענין שנאמר (תהלים קסו ז): "שומר פתאים ה'". המחשבת השניה — אשר כל הטובות חסגיעות אליו מאביו ומאמו ואחיו וקרוביו ורעיו, הכל מאת השם, יתברך, הוא, ואלו הם שלוחי המקום, ברוך הוא. השלישית — שירע, שכל הטובות הן מחסדי האלהים, לא שהוא ראוי לכך, ואין הקדוש־ברוך־הוא מטיב לו מפני שהוא צריך